

ο

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ.

ΤΟΜΟΣ ΙΖ΄.

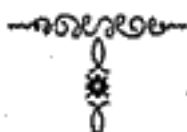
1882-83.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

1886.

Ἔδρα τοῦ Συλλόγου·
Πέραν, Ὀδὸς Τοπτσιλάρ, ἀριθ. 18.

Πράκτορες διὰ τὸ ἐξωτερικόν·
Lorentz und Keil, Librairie internationale
Πέραν, Μεγάλη Ὀδὸς, ἀριθ. 457.

ΤΥΠΟΣ Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑ.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Ίδρυσι (1861).....	Σελ. γ' — δ'
Τακτικά μέλη.....	» ε' — ιδ'
Ἐπίτιμα μέλη.....	» ιε' — ιη'
Ἀντιπιστάλλοντα μέλη.....	» ιθ' — κβ'
Μεγάλοι ἑυεργάται.....	» κγ'
ἑυεργάται.....	» »
Μεγάλοι δωρηταί.....	» »
Δωρηταί.....	» »
Πρόεδροι τοῦ Συλλόγου.....	» »
Κοσμητόρες (1882-83).....	» »

ΜΕΛΗ ΤΩΝ ΔΙΑΡΚΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ (1882-83).

Α'. Φιλολογικῆς.....	Σελ. κδ'.
Β'. Ἐκπαιδευτικῆς.....	» »
Γ'. Ἀρχαιολογικῆς.....	» »
Δ'. Συντακτικῆς.....	» »
Ε'. Ἐπιστημονικῆς.....	» »
Σ'. Οἰκονομικῆς.....	» »

ΕΠΙΜΕΛΗΤΑΙ

— Ἐπιμελητῆς τῆς ὀργανοθήκης.....	» »
— Ἐπιμελητῆς τῶν ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν.....	» »

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Κ. ΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ.....	Τὰ Ἠθικὰ Νικομάχεια τοῦ Ἀριστοτέλους.....	Σελ. 1—36
Ι. ΚΑΡΟΛΙΑΔΟΥ.....	Περὶ τῆς τῶν νεωτέρων καὶ ἰδίᾳ τῆς Σοπεναιέρου ἀπαισιοδοξίας.....	» 37—40
Α. ΠΑΠΑΔΟΠ. ΚΕΡΑΜΕΩΣ.....	Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας.....	» 50—93
Κ. ΜΑΚΡΗ.....	Περὶ τοῦ μεταξοσκώληκος καὶ τῶν ἀσθeneiῶν αὐτοῦ.....	» 94—116

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑΤΑ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ. . .	Ἐκθεσις περὶ τοῦ Ζωγραφείου ἀγῶνος.	Σελ. 117—130
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ. Ἐκθεσις περὶ τοῦ Καρχακνείου ἀγῶνος.	»	131—138
ΚΑΡΑΠΑΧΕΙΟΥ ΑΓΩΝΟΣ. . . .	Γενικὸν πρόγραμμα περὶ ἐκδόσεως μεθοδικῶν βιβλίων πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων. »	138—139
»	»	»
	Ἰδιῶν πρόγραμμα πρὸς σύνταξιν γραμματικῆς. »	139—144

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Ἄπὸ τῆς ΧΟΕ' μέχρι τῆς ΨΙΒ' συνεδριάσεως.	Σελ. 145	213
---	----------	-----

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΚΑΘ' ἜΛΗΝ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΠΡΑΚΤΙΚΟΙΣ.

Α'. ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ

ΑΘ. ΠΕΤΡΙΔΟΥ.	Περὶ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς ἀρχαίας πόλεως Μορτίας νῦν Μοριζοτάδας καὶ περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Μωρέως.	Σελ. 146—147
ΣΤ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ.	Περὶ τινος ἀνεκδότου νεκρῆς τοῦ Φωκῆ.	» 148—149
Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑ.	Περὶ τοῦ Δέρκων Διονυσίου τοῦ Σαμουρκάση (1772).	» 153
Φ. ΤΑΓΗ.	Περὶ τῆς σημασίας τῶν ὀνείρων παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Σελ. 154—155, 158	
Κ. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ.	Περὶ ζώντων μνημείων τῆς ὀμηρικῆς γλώσσης.	Σελ. 156—157
ΗΡ. ΒΑΣΙΛΑΔΟΥ.	Περὶ τοῦ Λαοκόωντος τοῦ Λασιγγίου.	» 174—175
»	»	»
	Περὶ τοῦ Φιλοκλήτου τοῦ Σοφοκλέους.	» 189, 203

Β'. ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ

Ἐπὶ τῆς «περὶ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς ἀρχαίας πόλεως Μορτίας νῦν Μοριζοτάδας καὶ περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Μωρέως» πραγματείας τοῦ κ. Ἀθ. Πετρίδου.	Σελ. 147
Ἐπὶ τῶν Ἠθικῶν Νικομαχείων τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Ξανθοπούλου. »	152
Ἐπὶ τῆς «περὶ τῆς σημασίας τῶν ὀνείρων παρὰ τοῖς ἀρχαίοις» πραγματείας τοῦ κ. Φ. Τάγη.	» 155, 158
Ἐπὶ τῆς «περὶ μεταξοσκώληκος καὶ τῶν ἀσθενειῶν αὐτοῦ» πραγματείας τοῦ κ. Κ. Μακρῆ.	» 161

Γ'. ΠΡΟΣΛΑΛΙΑΙ

Κ. ΚΑΛΑΙΑΔΟΥ. Προσλαλία ἐνκρυπτήριος τῆς προεδρείας αὐτοῦ. . . . Σελ. 145—146

Δ'. ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΒΙΑΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.	Ἐκθεσίς περὶ τοῦ πονήματος τοῦ κ. Σ. Μανασσίδου Μουσικῆς Παιδαγωγικῆς.	Σελ. 161—163
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚ. ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.	Περὶ τοῦ ἀλφάβηταρίου τοῦ κ. Κ. Μαρουδῆ.	» 166—173
»	» Περὶ τοῦ Ἀναγνωσματορίου τοῦ κ. Μηνᾶ Χαρουδοπούλου.	» 179—183
»	» Περὶ τῶν ἐτησίων αὐτῆς ἐργασιῶν.	» 190—191
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.	Περὶ τῶν ἐτησίων αὐτῆς ἐργασιῶν.	» 191—192
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚ. ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.	Ἔς ἡ ἔνω.	» 193—196
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚ. ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.	Ἔς ἡ ἔνω.	» 196—198
ΣΥΧΡΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.	Ἔς ἡ ἔνω.	» 198—199
ΒΛΕΦΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.	Περὶ τῆς τοῦ ταμείου καταστάσεως.	» 200
ΤΑΜΗΟΥ.	Περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ταμείου.	» 200 - 201

Ε'. ΠΡΟΣΦΟΡΑΙ ΧΡΗΜΑΤΩΝ

Θ. Α. Μαυρογορδάτου.	Σελ. 185
Ἐκπαιδευτικῆς καὶ Φιλανθρωπικῆς Ἀδελφότητος ἐντὸς.	» 201
Εὐσταθίου Εὐγενίδου.	» »

Σ'. ΓΕΝΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Περὶ τῶν σχέσεων τῶν ἐπιτροπῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὸν Σύλλογον.	» 175—177
Περὶ τῆς Μαυρογορδατείου Βιβλιοθήκης.	» 187—188

Ζ'. ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΕΙΟΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τὴ κατ' αὐτήν. Σελ. 185—188

Θ'. ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΕΟΡΤΗ

Κ. ΚΑΛΑΙΑΔΟΥ Λόγος προεδρικός ἢ γενική ἐκθεσίς τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ ἔτος 1882-83 Σελ. 203

Η'. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1882-83 προσενεχθέντων βιβλίων τῷ Συλλόγῳ.	Σελ. 214
ΠΙΝΑΞ τῶν περιεχομένων.	» 223

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ

ΚΑΙ ΙΔΙΑ.

ΤΗΣ ΣΟΠΕΝΑΥΕΡΟΥ ΑΠΑΙΣΙΟΔΟΞΙΑΣ.

Αναγνώσθην ἐν ταῖς ΧΨΔ', ΨΣ' συνεδριάσειν.

Περὶ τῆς πρώτης τοῦ ἀνθρώπου καὶ καθύλου τῶν ὀργανικῶν γενέσεως ἐλαλήσαμεν ἤδη ἐν ἀναγνώσματι ἀναγνώσθέντι ἐν τῇ 531ῃ τοῦ Συλλόγου συνεδριάσει ἐν ἔτει 1878 (ἰδ. Περιοδ. τοῦ Συλλόγου ἔτους 1879). Νῦν δὲ προτιθέμεθα λαλήσαι περὶ τῆς τύχης, ὡς εἶπεν, τοῦ ἀνθρώπου καθύλου, ἂν πρέπει ἄλλα δὴ νὰ τὸ θεωρήσωμεν, ὡς τινες ἐν τοῖς ἀρχαίοις καὶ τοῖς νεωτέροις χρόνοις, εὐδαιμον καὶ ὕψιον ἢ δειλαίον καὶ τρισάθλιον, ὡς περ ἰδίᾳ τῶν νεωτέρων ὁ περικλεῆς γερμανὸς Σοπενάυερος καὶ οἱ τοῖς ἔχουσι τούτου ἀκολουθήσαντες, οἷοι ὁ Ἄρτμαννος καὶ ἄλλοι. Ἡμεῖς μὲν οὖν τὸ καθ' ἡμᾶς τὰ τῶν τελευταίων ἐκ πεποιθήσεως ἀπαζήμεθα, ἄλλοι δ' ἂν ἄλλα δοκίμῃ καλῶ, ὡς ὁ λόγος, φρονεῖτω δ' ἕκαστος ἢ καὶ ἂ βούλεται. Ὀπίωτεροι δ' ὀρθότερα φρονούμεν, φανήσεται, πιστεύομεν, ἐν τοῖς ἑξῆς, ἐν οἷς ἰδίᾳ θέλομεν πειραθῆ νὰ παραστήσωμεν ἀκριβοῦς ὕπον οἶόν τε τὴν τοῦ μεγίστου καὶ περιφανεστάτου τῶν οὕτω δοξαζόντων Σοπενάυερου θεωρίαν, ἀφέντες ὅλως αὐτῷ τὴν τῶν ἰδίων φρονημάτων εὐδύνην. Καὶ πρῶτον μὲν θέλομεν, ὡς τὸ εἰκός, μνημονεύσει τῶν ἀρχαίων ἐκείνων ἐκ τε τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς Βίβλου, παρ' οἷς ἀπαντῶσι δόξαι καὶ γνώμαι ταιαῦται. Καὶ ἐν μὲν τῇ δευτέρᾳ δύναται τις εὖρεῖν εὐχερέστατα πλεῖστα χωρὶα τοιαύτων ἐπιφαίνοντα γνώμην ἢ δόξαν, ἰδίᾳ δ' ἐν τοῖς ὕψηλοις Ἰωβείοις ἔπεσιν, ἐν οἷς χωρίοις ἐμφαίνεται ἡ ἐσχάτη τοῦ δυστυχοῦντος ἀπόγνωσις.

Ἰωβ III, 2 καὶ ἑξ. Ἄπολοιτο ἡ ἡμέρα ἐν ἣ ἐγεννήθην, καὶ ἡ νύξ ἐκείνη, ἣ εἶπαν: ἰδοὺ ἄρσεν· ἡ νύξ ἐκείνη εἶη σκότος, καὶ μὴ ἀναζητήσαι αὐτὴν ἕξ Κύριος ἀνωθεν, μηδὲ ἔλθοι εἰς αὐτὴν φέγγος· ἐκλῆθαι δὲ αὐτὴν σκότος καὶ σκιά θανάτου· ἐπέλθοι δ' ἐπ' αὐτὴν γνώφος. Καταραθεῖη ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύξ ἐκείνη, ἀπενέγκοιτο αὐτὴν σκότος· μὴ εἶη εἰς ἡμέρας ἐ-

ναυτοῦ μηδ' ἀριθμηθεῖη εἰς ἡμέρας μηνῶν· ἀλλ' ἡ νύξ ἐκείνη εἶη ὀδύνη, καὶ μὴ ἔλθοι ἐπ' αὐτὴν εὐφροσύνη μηδὲ χαρμονή. — Σκοτωθεῖη τὰ ἄστρα τῆς νυκτός ἐκείνης, ὑπομείναι καὶ εἰς φωτισμὸν μὴ ἔλθοι· ὅτι οὐ συνέκλεισε πύλας γαστρὸς μητρὸς μου· ἀπήλλαξε γὰρ ἂν πόνον ἀπ' ὀφθαλμῶν μου· διὰ τί γὰρ ἐν κοιλίᾳ οὐκ ἐτελεύτησα, ἐκ γαστρὸς δ' ἐξῆλθον καὶ οὐκ εὐθὺς ἀπωλόμην; — Ἰνα τί δὲ μαστοὺς ἐθήλασα; Ἰνα τί δέδοται τοῖς ἐν πικρίᾳ φῶς, ζωὴ δὲ ταῖς ἐν ὀδύνασι ψυχαῖς; οἱ ἱμεῖρονται θανάτου καὶ οὐ τυγχάνουσιν ἀνορύσσοντες ὡς περ θησαυροῦς, περιχαρεῖς δ' ἐγένοντο ἐὰν κατατύχωσι. (θάνατος ἀνδρὶ ἀνάπαυμα.)

Καὶ πάλιν ἐν VII, 1 καὶ ἑξ. «Οὐχὶ πειρατήριόν ἐστιν ὁ βίος ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὡς περ μισθίου ἀθημερινοῦ ἡ ζωὴ αὐτοῦ; — ἐὰν κοιμηθῶ, λέγω: πότε ἡμέρα; ὡς δ' ἂν ἀναστῶ, πάλιν: πότε ἑσπέρα; — τί γὰρ ἐστιν ὅτι ἰμεγάλυνας αὐτόν ἢ ὅτι προσέχεις τὸν νοῦν εἰς αὐτόν; »

Καὶ ἐν XIV, 1: βροτὸς γεννητὸς γυναικὸς ὀλιγόβιος— ἢ ὡς περ ἄνθος ἀνθῆσαν ἐξέπεσεν, ἀπέθρα δὲ ὡς περ σκιά καὶ οὐ μὴ στη. — Ἔστι δένδρον ἐλπίς. Ἐὰν γὰρ ἐκκοπή, ἔτι ἐπανθήσει καὶ ὁ ῥάδαμος αὐτοῦ οὐ μὴ ἐκλίπη. Ἐὰν γὰρ γηράσῃ ἡ ρίζα αὐτοῦ, ἐν δὲ πέτρᾳ τελευτήσῃ τὸ στέλεχος αὐτοῦ, ἀπὸ ὁσμῆς ὕδατος ἀνθήσει καὶ ποιήσῃ θερισμὸν ὡς περ νεόφυτον· ἀνὴρ δὲ τελευτήσας ὄψατο καὶ βροτὸς πεσίων οὐκ ἔτι ἐστί¹.

¹) Ἠρβλ. Μόσχου Ἐπιταφ. Βίβλιος στ. 112 καὶ ἑξῆς:

Λίαι τὰι μαλάχαι μὲν, ἐπὰν κατὰ κᾶπον ὄλωνται, ἠδὲ τὰ χλωρὰ σέλινα τὸ τ' εὐβαλὲς οὐλον ἀνηθον, ὕστερον αὖ ζῶσιν καὶ εἰς ἕτος ἄλλο φύσιν· ἄμμες δ' οἱ μεγάλοι καὶ καρτεροί, οἱ σοφοὶ ἄνδρες, ὀππόκα πρῶτα θάνομεν, ἀνάκοι ἐν χθονὶ κοίλᾳ εὐδομεν εὐ μάλᾳ μακρὸν, ἀτέρμονα, νήγρετου ὕπνου.

Γνωστά δ' οἰόμεθα τοῖς πᾶσιν εἶναι καὶ τὰ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ (I, 1): «ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης· τίς περίσσεια τῷ ἀνθρώπῳ ἐν παντὶ μόχθῳ, ὃ μοχθεῖ ὑπὸ τὸν ἥλιον; γενεὰ πορεύεται καὶ γενεὰ ἐρχεται καὶ ἡ γῆ εἰς τὸν αἰῶνα ἔστηκεν.—Οὐ πληροῦσεται ὀφθαλμὸς τοῦ ὄραν καὶ οὐ πληροῦσεται οὐδ' ἀπὸ ἀκροάσεως· τί τὸ γεγονός; αὐτὸ τὸ γενησόμενον· καὶ τί τὸ πεποιημένον; αὐτὸ τὸ ποιηθησόμενον»· καὶ τὰ ἐν II, 17: «Ἐμίσησα τὴν ζωὴν, ὅτι πάντα ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος. Ἐμίσησα σύμπαντα μόχθον ὃν ἐγὼ κοπιῶ ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅτι ἀφίω αὐτὸν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ γινομένῳ μετ' ἐμέ.—Πᾶσαι αἱ ἡμέραι τοῦ ἀνθρώπου ἀλγημάτων καὶ θυμοῦ περισπασμὸς αὐτοῦ καὶ γε ἐν νυκτὶ οὐ κοιμᾶται ἡ καρδία αὐτοῦ».

Καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τῆς Βίβλου τῆς ἱερᾶς ἐκ πολλῶν ὀλίγιστα τῶν ἐν ἐκείνῃ. Ἐκ δὲ τῶν παρ' Ἑλλησι ποιητῶν Ὀμηρὸς μὲν ὁ δαίμονιος οὐζυρὸν ἀεὶ καὶ ἀκιδνὸν ὀνομάζει τὸ βρότειον γένος, ὁ δὲ Θεόγυις, ὃν ὕστερον ἐμιμήσατο καὶ Σοφοκλῆς ἐν *Oιδ. ἐπὶ Κολωνῶ* (στ. 1220), πάντων μὲν ἄριστον ἀποφαίνεται τὸ μηδαμῶς γεννηθῆναι, δεύτερον δὲ τὸ γεννηθέντα τὴν ταχίστην ἀποθανεῖν·

πάντων μὲν μὴ φῦναι ἐπιθονίοισιν ἄριστον
μηδ' ἐσορᾶν αὐγάς ὀρέας ἡλίου,
φύντα δ' ὅπως ἄκιστα πύλας αἶδαο περῆσαι.

Κατὰ ταῦτά δὲ καὶ Σοφοκλῆς ἐν τοῖς ἐξῆς γλυκωνείοις:

μη φῦναι τὸν ἅπαντα νικᾷ
λόγον, τὸ δ' ἐπεὶ φανῆ,
βῆναι καίθην ὄθεν περ ἤ-
κει πολὺ δεύτερον ὡς τάχιστα.

Ὅμοια δὲ πῆ φλέγγεται καὶ Εὐριπίδης ὁ χρυσοῦς ἐν οἷς φησιν:

ἐχρῆν γὰρ ἡμᾶς ἐύλογον ποιουμένους
τὸν φύντα θρηνεῖν εἰς ὅσ' ἔρχεται κακά·
τὸν δ' αὖ θανόντα καὶ πόνων πεπαυμένον
χαίροντας εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.

Ὁ αὐτὸς ἐν Ἰππολύτῳ πάλιν (189) ἐν τοῖς ἀνακαίστοις:

πᾶς δ' ὄδυνηρὸς βίος ἀνθρώπων
κούκ' ἔστι πόνων ἀνάπαυσις.

Μνημονεύει δὲ δῆπου τῶν ἀκρωμένων ἑκαστός ὢν τε Σόλων ὁ Ἀθηναῖος ἔλεγε πρὸς τὸν βασιλέα Κροῖσον, ὡς Ἡρόδοτος ἱστορεῖ (ἐν βιβλ. Α', 32): «ὦ Κροῖσε, πᾶς ἀνθρώπος ἐστὶ ζυμ-

φορῆ», καὶ ὢν ὁ φιλόσοφος μαθητὴς παρίστησιν ἐν τῇ ἀπολογία τὸν Σωκράτη λέγοντα περὶ τοῦ θανάτου πρὸς τοὺς κατεγνωκότας αὐτοῦ θάνατον δικαστᾶς, ὅτι αἰδοῖν θάτερον, ὃ ἀνδρες Ἀθηναῖοι, τὸ τεθνήσκειν· ἢ γὰρ οἷον μηδὲν εἶναι μηδ' αἰσθησὶν μηδεμίαν ἔχειν μηδενὸς τὸν τεθνεῶτα ἢ κατὰ τὰ λεγόμενα μεταβολὴ τις τυγχάνει οὐσα καὶ μετοίκησις τῇ ψυχῇ τοῦ τόπου τοῦ ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον· καὶ εἴγε μηδεμίαν αἰσθησὶς ἐστίν, ἀλλ' οἷον ὕπνος, ἐπειδὴν τις καθιεύδων μηδ' ὄναρ μηδὲν ὄρα, θαιμάσιον κέρδος ἂν εἴη ὁ θάνατος· ἐγὼ γὰρ ἂν οἶμαι, εἴ τινα ἐκλεξάμενον δεοὶ τὴν νύκτα ταύτην, ἐν ἣ οὕτω κατέδραθεν, ὥστε μηδ' ὄναρ ἰδεῖν, καὶ τὰς ἄλλας νύκτας τε καὶ ἡμέρας τὰς τοῦ βίου τοῦ ἑαυτοῦ ἀντιπαραλέντα ταύτῃ τῇ νυκτὶ δεοὶ σκεψάμενον εἰπεῖν πόσας ἄμεινον καὶ ἡδίων ἡμέρας καὶ νύκτας ταύτης τῆς νυκτὸς βεβίωκεν ἐν τῷ ἑαυτοῦ βίῳ, οἶμαι ἂν μὴ ὅτι ἰδιώτην τινα ἀλλὰ βασιλέα τὸν μέγαν εὐαριθμητόν ἂν εὐρεῖν αὐτὸν πρὸς τὰς ἄλλας ἡμέρας καὶ νύκτας. Εἰ οὖν τοιοῦτον ὁ θάνατός ἐστι, κέρδος ἐγώ γε λέγω· καὶ γὰρ οὐδὲν πλείων ὁ πᾶς χρόνος φαίνεται οὕτω δὴ εἶναι ἢ μία νύξ». Ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν ὁ αὐτὸς πυθαγορίζων ἀμαρτάδι περιπεσούσας, λέγει, τὰς ψυχὰς τοῦ τιμωρεῖσθαι χάριν εἰς τὰ σώματα καταπέμπεσθαι», καὶ τῇ τοιαύτῃ δόξῃ συνωδᾷ σῆμα τὸ σῶμα καλεῖ ἐν τῷ Κρατύλῳ. Ὅτι δὲ καὶ οἱ Πυθαγόρειοι τὴν αὐτὴν εἶχον περὶ τούτου δόξαν λέγοντος ἀμαρτυροῦντι δὲ καὶ οἱ πάλαι θεολόγοι τε καὶ μάντιες, ὡς διὰ τινος τιμωρίας ἢ ψυχῇ τῷ σώματι συνέζευκται καὶ καθάπερ ἐν σώματι τούτῳ τέθαπται. Οὐ παραλείπτον δὲ καὶ τινα τοῦ στυγνοῦ Ἡρακλείτου ῥῆσιν ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἑτυμολογικῷ (λ. βίος) σωζομένην, ἔχουσαν δὲ ὡδε: τῷ οὖν βίῳ ὄνομα μὲν βίος, ἔργον δὲ θάνατος».

Ἐκ δὲ τῶν ῥωμαίων ποιητῶν ὁ μὲν Ὀράτιος ὁ Φλάκκος ὑπομιμνήσκων τοῦ βίου τὸ τραχὺ καὶ μάταιον παροτρύνει τοὺς φίλους εἰς ἀπόλαυσιν καὶ εὐθυμίαν ὡδὶ φλεγγόμενος:

pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas
regumque turres

ὁ δὲ Λουκρήτιος ὁ Κάρος ἐμφανῶς τοῖς Ἑλλήσιν ἐπόμενος ποιηταῖς ἐκφράζεται πανταχοῦ τοῦ ποιήματος αὐτοῦ *de Rerum Natura* τὸ ἐλεεινὸν περιγράφων καὶ τὴν οὐδενίαν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως· ἄξιον δὲ παραθεῖναι καὶ Ἐμπεδοκλέους τοῦ δαμιονίου τὰ χωρία τὰδε,

ἐν οἷς τοῦ τε βίου παρίστησι τὸ μάταιον καὶ τῆς ἐπιστήμης τὸ δυσέφικτον·

ὦ πόποι, ὦ δειλὸν θνητῶν γένος, ὦ δυσάνολλον οἶων ἐξ ἐρίδων ἕκ τε στοναχῶν ἐγένεσθε!

Καὶ ἐν τῷ περὶ φύσεως :

πολλὰ δὲ δεῖν ἔμπαια τὰ τ' ἀμβλύουσι μετάνους, παῦρον δὲ ζωῆς ἀβίου μέρος ἀβρήσαντες ἀκύμοροι καπνοῦ δίκην ἀβρήντες ἀπέπταν αὐτὸ μόνον πεισθέντες ἢ τε προσέκρουσαν ἕκαστος, πάντος ἑλαυνόμενοι· τὸ δ' ἄλλο πᾶς εὐχεται εὐρεῖν αὐτως· οὐτ' ἐπιδερκτὰ τὰδ' ἀνδράσιν οὐτ' ἐπακουστὰ οὔτε νόη περιληπτὰ·

Καὶ ταῦτα μὲν οἱ ἀρχαῖοι. Ἰῶν δὲ νεωτέρων αἰσιοδοξίην μὲν ἤρξατο Λεῖθνίτιος ὁ φιλόσοφος ἐν τῇ Θεοδικαίᾳ (*Theodicaea*), ἐν ἣ μεθοδικῶς καὶ διὰ μακρῶν, ἔστι δ' οὐ καὶ σοφιστικώτερον, ὡς εἶπεν, ἀναπτύσσει τοὺς ὑπὲρ τῆς αἰσιοδοξίας λόγους, ἀπαισιοδοξολογεῖν δὲ Δαυίδης Ἕνμος (*Hymne*) ὁ Ἄγγλος ὁ καὶ τῆς τῶν Πυρρωνιστῶν ἀνακαινιστῆς αἰρέσεως. Μέγιστος ὁμοῦ τῆς τοιαύτης δόξης ὑπέρμαχος ἐγένετο ὁ περὶ τὸ 1860 τὸ ζῆν ἐκμετρήσας Ἀρθούρος Σοπενάυερος, οὗ τὴν τοιαύτην διδασκαλίαν προτιθέμεθα νῦν παραστῆσαι πρὸ περιληπτικῶς τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις. Ἀλλὰ πρὶν ἢ μεταβῶμεν εἰς τὰ τούτου διδάγματα, παραστῆσαι βουλόμεθα διὰ βραχέων οἷός τις ὅλος ἐστὶ καθ' ἡμᾶς καὶ οἷος ἀνέκαθεν ἦν ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος, οὐχὶ καινὰ διδάσκοντες (οὐδεὶς ἡμῶν ἀγνοεῖ τὰ ἐβλήθησάμενα), ὑπομνησκόντες δὲ τὰ τοῖς πᾶσιν ἐμφανῆ καὶ γνωστά, ἵνα καταληπτότερά τε γένωνται τὰ ὑπ' ἐκείνου καὶ τῶν ὁμοδοξούντων λεγόμενα καὶ ἀπονεμηθῆ αὐτοῖς ἢ προσήκουσα δικαιοσύνη.

Ἡ φύσις, ἢ τοῦ ἀνθρώπου τροφὸς καὶ μήτηρ, ἀπαθῶς ὁρωμένη παρίσταται τις ἰδιώτροπος μητριὰ, τοῖς μὲν ἐν γρονέουσα καὶ δῶρα σπᾶνια διδοῦσα τῶν τέκνων, τοῖς δὲ τάναντία τούτων, ἀστόργως τε πρὸς φερομένη καὶ τῶν κοινῶν καὶ ἀναγκαίων αὐτοὺς ἀποστεροῦσα. Ταύτη δὲ τῇ ἐκ τῆς φύσεως, τῆς μητρὸς, διαφορᾶ καὶ ποικιλίᾳ προστίθεται καὶ ἡ ἐκ ποικίλων ἐκτὸς ἐκείνης κειμένων περιστάσεων, ὡς τε ἐνεκα τῆς μείζονος καθόλου κατὰ τε σῶμα καὶ ψυχὴν εὐφύας ἢ τοῦ διανοίας ἢ σώματος ἰσχύος ὑπερέτερας εὐθύς τε τὸ ἐξ ἀρχῆς διηρέθη καὶ διατελεῖ μέχρι τοῦ νῦν τὸ ἀνθρώπειον διαιρούμενον εἰς φρονιμωτέρους καὶ συνετωτέρους καὶ σοφωτέρους καὶ καθόλου εὐφμεστέρας τὴν διάνοιαν καὶ ἀφμεστέρας, εἰς ἰσχυροτέρους καὶ βωμολεωτέρους τὸ σῶμα καὶ ἀσθενεστέρας, εἰς ἀν-

δρειοτέρους καὶ δειλοτέρους, εἰς εὐειδεστέρας καὶ δυσειδεστέρας, εἰς πλουσίους καὶ πτωχοὺς καὶ πένητας, εἰς ἀρχοντας καὶ ἀρχομένους, εἰς δεσπότας καὶ δούλους, καὶ, συνελόντι εἰπεῖν, εἰς εὐδαιμονεστέρας καὶ κακοδαιμονεστέρας. Αἴτιον δὲ τῆς διαφορᾶς ἐν συνόλω, καθάπερ εἶπομεν, ἢ τε φύσις αὐτὴ καὶ ἡ τύχη. Καὶ συντελεῖ μὲν οὐκ ὀλίγον καὶ μέχρι τινὸς εἰς τὴν τούτων πάντων ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολὴν ἐνίοτε τὸ βουλούμενον ἢ ἡ βούλησις, ἀλλ' ὡς τὰ πολλὰ μένει ἀνίσχυρον καὶ ἀνεπαρκές. Ἐπειδὴ δὲ συνήθως εἰσὶν ἢ τε φύσις καὶ ἡ τύχη φειδωλαὶ τῶν τε δώρων αὐτῶν καὶ τῆς εὐνοίας, ὀλίγοι μὲν τινες πάνυ τῶν ἐπὶ γῆς διάγουσι βίον ἀνετόν πως καὶ λύπης ἀμοῖρον, — οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ καλούμενοι συνήθως εὐδαιμόνες ἐν τοῖς ἀνθρώποις —, οἱ δ' ἄλλοι πάντες ἀπλῶς οἱ μὲν τι πλέον, οἱ δ' ἤσσαν διαβιοῦσι κακοδαιμονοῦντες. Ἀλλ' ἐάν τις παρατηρήσῃ καὶ τῶν ὀλίγων ἐκείνων τὴν εὐτυχίαν ἢ ἀνῆδύνατο εἰσχωρῆσαι πως εἰς τὸν τῆς καρδίας αὐτῶν μυχόν, ὀλιγίστους αὐτῶν ἤθελεν εὐρεῖ τοὺς χαίροντας ἢ βιοῦσι βίω· διότι καθὼς ὀρθῶς ἀποφαίνεται ὁ Σοπενάυερος, αὐτὴ τοῦ ἀνθρώπου ἢ φύσις ἢ τὸ βουλούμενον αὐτό, πρὸς δὲ καὶ ταυτίζει ταύτην ἐκεῖνος, τὸ μὲν ὑπάρχον αἰεὶ περιφρονοῦσα, τοῦ δ' ἐλλείποντος ἀενάως ἐπιθυμοῦσα, πηγὴ τις καὶ ῥίζα καθίσταται τῆς ἀνθρωπίνης κακοδαιμονίας· καὶ ὅπου δὲ τις ἔστιν ἔθνη, πόλει ἢ ἰδιώτη εὐτυχία, οὐ διαρκῆς ἐστὶν οὐδ' ἄλυπος τὸ παράπαν οὐδὲ βεβαία. Οὐδεὶς μὲν ἢ ὀλιγίστοι τῶν λογιζομένων εὐτυχῶν διήγαγον οὐδὲ δύνανται διάγειν ἄλυποι μέχρι τέλους· οὐδεμία δὲ πόλις ἢ κοινωνία διήλθεν εὐδαιμονοῦσα καὶ νικῶσα τοὺς πολέμιους τὸν ἅπαντα χρόνον. Ἀθηναί, Σπάρτη, Θῆβαι, Καρχηδῶν, Συράκοσαι, Ῥώμη, Αἴγυπτιοί, Φοίνικες, Ἀσσύριοι, Πέρσαι, Μακεδόνες, Ἕλληνες, Ῥωμαῖοι, Γότθοι, Ἀραβῆς ὑπέστησαν πάντες τὴν ἐπ' ἀμφω μεταβολὴν. Καὶ οὕτω μὲν οἱ εὐδαιμόνες λεγόμενοι τῶν ἀνθρώπων. Ἰῶν δὲ κακοδαιμόνων ἢ δυστυχῶν (εἰσὶ δ' ἐκαστοτε καὶ ἕκασταχοῦ τοῦ γένους οἱ πλεῖστοι) περισσὸν ἤθελεν εἶναι καὶ τὸ περιγράψαι τὸν βίον, οἷον διάγουσιν, αὐτοῖς μὲν οὐχὶ σπανίως οὐ πάνυ τι δυσάρεστον ὄντα διὰ τὴν συνήθειαν· διότι καθίσταται πως αὕτη καὶ τῶν δεινοτάτων ὑπομενετικῶς ἐν τῷ χρόνῳ τοὺς ἀνθρώπους, καθ' ἑαυτὸν δὲ θεωρούμενον ὡς τὰ πολλὰ καὶ καθ' ὑπερβολὴν. Ἀληθὲς μὲν ὅτι ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία ἐξ οὗ τοῖς ἀνθρώποις ἐκνήρυχθη χρόνου καὶ ἡ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς

E. V. Δ. Δ. K. T. II
IOANNINA 2008

βιομηχανίας ἐπίδοσις καὶ ἡ τῶν ἡθῶν ἡμέρωσις συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον εἰς τινὰ τῶν κακοδαιμονούντων ἀνακούφισιν καὶ τῆς αὐτῶν καταστάσεως βελτίωσιν. Ἄρκει πρὸς τοῦτο νὰ θεωρήσῃ τις ἐπὶ βραχὺ τὴν τῶν δούλων καὶ τῶν αἰχμαλώτων παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ μέχρις αὐτῶν ἡμῶν ἐν χώραις τισὶ τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ὠκεανίδος τύχην. Ἐν τούτοις παρὰ πᾶσαν ἐκ τῶν ῥηθέντων τῶν ἀνθρώπων βίῃ προγενομένην βελτίωσιν οἱ πλείστοι τῶν ἐπὶ γῆς βιοῦσι μέχρι τοῦδε καὶ βιώσονται μέχρι συντελείας βίον ἀπὸ γενέσεως μέχρι τελευτῆς παλῦμαχθῶν, βερύν, ἐπάθονον, πονοῦντες, μόχθοῦντες, κοπιῶντες νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, ἀγρυπνοῦντες ὡς τὰ πολλὰ, τάλαιπωροῦμενοι, στερούμενοι, πεινῶντες οὐκ ὀλιγάκις, ἀνεπαρκῶς τρεφόμενοι καὶ κακῶς, ὑπὸ βίβου καὶ θάλασσας, ὑπὸ νοσημάτων ὀξέων τε καὶ χρονίων καὶ τῆς χορείας τῶν τοιούτων δεινῶν τὰ πολλὰ κακουχοῦμενοι καὶ θλιβόμενοι, ἐν οἰκῆμασι στενοῖς, ὑγροῖς, ῥυπαροῖς, κακῶς ἀεριζομένοις, ὅλως μὴ ὑγιεινοῖς ὡς τὰ πολλὰ τὴν διαίταν ποιούμενοι, ὀλίγα πόνω πολλῶ τὸν αἰεὶ χρόνον ποριζόμενοι καὶ οὐδέποτε τῆς τῶν ἀναγκαιοτήτων ἀπορίας ἀπαλασσομένοι, τῶν ἐλπίδων αἰεὶ καὶ τῶν προσδοκιῶν ἄς ὑπ' ἀγνοίας ὡς παῖδες ἐκάστοτε συλλαμβάνουσι διαψευδόμενοι, τῇ δ' ἀληθείᾳ μηδεμίαν ἐλπίδα μέλλοντος εὐδαιμονεστέρου καὶ κρείττονος κεκτημένοι, τοῦ χρόνου τὸ πλεῖστον ἀνεπαρκῶς καὶ ῥυπαρῶς τὸ μὲν ἐξ ἀπαιδευσίας καὶ συνηθείας τὸ δὲ πλεόν ὑπ' ἀνάγκης ἐνδεδυμένοι, διηνεκῶς τῇ περιφρονήσει καὶ ἰδιοτροπίᾳ καὶ ὕβρει καὶ ἀδικίᾳ καὶ ὅλως τυραννίδι τῶν πλουσίων καὶ τῶν δυνατῶν ὑποβαλλόμενοι, παιδείας καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς ἀνέσεως καὶ παραμυθίας ἄμοιροι, ζῶντες τὸ τῶν Γαλατῶν, *au jour le jour* καὶ, τὸ δὴ λεγόμενον, βίον ἀβίωτον, μυρίαὶς αἰεὶ δυσχερείαις καὶ ἰδρῶσι καὶ ἀπορίας περὶ τὴν κτήσιν τῶν εἰς τὸ ζῆν ἀπαραιτήτων καὶ τὴν ἀποτελέσιν τῶν πρὸς τὴν κοινωνίαν οἰωνδῆ καθηκόντων καὶ χρεῶν συνεχόμενοι, ἔστι δ' ὅτι μὴδ' ἐν τούτοις ἀπασί, τοιούτοις οὖσιν, εἰρήνης μὴδ' ἡσυχίας διαρκοῦς ἀπολαύοντες, οἷς καθ' ἐκάστην ἐπὶ τῷ ζῆν ἀπλῶς, εἰρήνης οὔσης, ὑφίστανται δεινοῖς τῶν ἐκ τοῦ πολέμου καὶ τῶν ὁμοίων ἔτι δεινοτέρων αὐτοῖς ἐπιγινομένων. Τὸ δὲ τούτων μέγεθος ὅποιον δύναται τις εὐχερῶς νὰ κατανοήσῃ παραστήσας ἑαυτῷ τῇ φαντασίᾳ νύκτα μίαν, ἣν διάγουσιν ἄνδρες ὑποστάντες ἦτταν, οἱ μὲν ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀπνευστί διωκόμενοι, οἱ δέ,

τρωθέντες ἐλαφρῶς ἢ βαρέως ἢ ἀκρωτηριασθέντες ἢ πάντα σύναμα παθόντες, ἐφ' οἷς ὑπομένουσιν ἄλγεσι καὶ δεινοῖς παννύχιοι στενάζοντες, καὶ μηδένα τὸν ἰώμενον καὶ παραμυθούμενον ἔχοντες ἢ μόλις που καὶ βραδέως καὶ μετὰ πολλῆς τῆς δυσχερείας τοῦ τοιούτου τυγχάνοντες, ἀλῆται καὶ ἄστεγοι, ψύχει καὶ δίψῃ καὶ λιμῶ πρὸς τοῖς ἄλλοις χαλεποῖς κατατρυχόμενοι.

Καὶ ταῦτα μὲν, μέρος ἐλάχιστον ἐκ τῶν πολλῶν ἃ δύναται τις εἰπεῖν περὶ τοῦ προκειμένου, θεωρηθήτωσαν ἱκανῶς ἡμῖν εἰρημμένα πρὸς ἀπόδειξιν πόσον ὁ ἀνθρώπινος βίος, ὅλος τε καὶ ἐπὶ μέρους ἐξεταζόμενος, ἀζήλωτός ἐστι καὶ ἄθλιος καὶ ὅτι τῶν ἀνθρώπων οἱ πλείστοι, διδομένης αὐτοῖς ἐκλογῆς πρὸ τῆς γενέσεως, πότερον προηροῦντο, μέλλοντες διάγειν βίον τοιούτον, ἐλθεῖν εἰς τὸν κόσμον ἢ οὐ, ἔμελλον ἀδιστακτικῶς ἀποκρινεῖσθαι τὸ οὐ. "Ωρα δ' ἡμῖν ἐπανελθεῖν εἰς τὰ τοῦ φιλοσόφου.

Κατὰ Σοπεναύερν ἢ κατὰ λόγον οὐσία τῶν ὄντων ὀργανικῶν τε καὶ μὴ τοιούτων ἐστὶν ἡ βούλησις, ἣτις ἐν διαφόροις βαθμοῖς ἀποκαλυπτομένη, ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς ὑλικῶς μορίοις ἔλξεως ἢ τῆς καλουμένης βαρύτητος χωρεῖ καὶ ὑψοῦται μέχρι τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κυρίως ὀνομαζομένης βουλήσεως. Αὕτη ἐν αὐτῷ ἐκ τῆς νυκτός, ὡς εἰπεῖν, ἢ τοῦ σκότους τῆς ἀναισθησίας τ. ἔ. ἐκ τῆς καταστάσεως, ἐξ ἧς ὅλως ἐλλείπει τὸ συνειδός, προελθοῦσα, αἰσθάνεται τὸ πρῶτον ἑαυτῆς ὡς ἀτόμου τινός ἢ προσώπου ἐν τῷ ἀπειρῷ χώρῳ ἐν μυρίασι μυρίασι ἀτόμων ἄλλων ἀγωνιζομένων πάντων, πλανωμένων, πασχόντων, καὶ ὡς περὶ ἐξ ὀνειράτος φοβεροῦ ἐπανακάμπτει μετὰ σπουδῆς πρὸς τὴν πρῶτην ἐκείνην ἀνευ τοῦ συνειδύτος κατάστασιν. Ἐν δὲ τῷ χρόνῳ πλήρης ἐστὶν ἐπιθυμιῶν ποικίλων καὶ πολλῶν καὶ ἀτελευτήτων, ὧν ἐκάστη πληρωθεῖσα γεννᾷ τὴν ἑτέραν· οὐδεμία δ' ἀπόλαυσις ἐν τῷ βίῳ σθένυσιν αὐτοῦ τὴν δίψαν τῶν ἐπιθυμιῶν ἢ καταπαύει τὴν καρδίαν· ὡς τὰ πολλὰ δὲ καὶ ἐν τοῖς πλείστοις ἢ ἀπόλαυσις περιορίζεται εἰς τὸ ζῆν αὐτό, τοῦ τέλους αἰεὶ πρὸ τῶν θυρῶν ἰσταμένου. Τὰ πάντα περὶ ἡμᾶς ἀναγγέλλουσι γεγωνυῖα τῇ φωνῇ τὸ ἀπατηλὸν τῆς ἐπὶ γῆς εὐεστοῦς καὶ εὐδαιμονίας. "Ὅθεν οἱ πλείστοι βιοῦσι βίον βραχύν, τεταραγμένον καὶ ἄθλιον. Οἱ δὲ κατὰ λόγον εὐδαιμόνες εἰσὶ κατ' ἐπιφάνειαν μόνον, ὡς περὶ οἱ μακρόβιοι. Ἐμφανίζεται δ' ὁ βίος ἐν τε τῷ ὄλῳ καὶ τοῖς καθ' ἕκαστα καθόλου συνεχῆς ἀπάτη, ὃ μὲν ὑπόσχεται μηδέποτε

τελών, ὃ δὲ ἔδωκεν ἀφαιρῶν. Ἐὶ δὲ καὶ τελείσειεν ὑπερ ὑπέσχετο, ἀπογοητεύει τὸ τέλοςθὲν, ἀποδειχθείσης αὐτοῦ τῆς ἀπαξίας, ὥστε διηνεκῶς οἱ δειλοὶ βροτοὶ διατελοῦμεν ἀπατώμενοι, τὸ μὲν ὑπὸ τῆς ἐλπίδος, τὸ δ' ὑπὸ τοῦ ἐλπίζομένου. Ὅτι τηλόθεν ἡμῖν γοητεύει τὰς ὄψεις ἐγγύς γενόμενον ἐξαφανίζεται καθάπερ ὀπτική τις ἀπάτη. Ἐκ τούτου τὸ μὲν παρὸν οὐδέποτε εὐαρεστέϊ, χωρὶς εἰσικός ὑπὸ νέφους καλυπτομένων, τῶν περὶ ἡλιουμένων πάντων, ὡστ' οὐδέποτε φαίνεται αὐταρκές, ἢ δ' εὐτυχία κείται διαμπερές ἐν τῷ μέλλοντι ἢ τῷ παρελθόντι. Τούτων ἡμῶς τὸ μὲν μέλλον ἐστὶν ἀβέβαιον καὶ ἀδηλον, τὸ δὲ παρελθὸν ἀμετάκλητον. Ὅλως ἢ ζωὴ διὰ τῶν καθ' ἑκάστην ὥραν, ἡμέραν, ἐβδομάδα, μῆνα καὶ ἔτος φυσικῶν αὐτῆς μεγάλων καὶ μικρῶν περιπετειῶν, τῶν διαψευδομένων ἐλπίδων καὶ τῶν πάντα λογισμῶν ματαιουσῶν ἐναντιοτήτων φέρει τοσοῦτον ἀριδῆλως τὸν χαρακτῆρα συμφορᾶς ἢ δεινοῦ παθήματος, ὡστ' ἀπορον καθίσταται πῶς ποτ' ἐπῆλθε πιστεῦσαι τοῖς ἀνθρώποις ὅτι ἐκείνη μὲν ὑπάρχει πρὸς τέρψιν ἢ εὐθυμίαν, αὐτοὶ δ' εἰσὶ προωρισμένοι πρὸς εὐτυχίαν. Τούναντίον ὅλως ἢ σύμπασα ζωὴ διηνεκῶς ἡμᾶς ἀπατώσα καὶ ἀπογοητεύουσα ἔπρεπε νὰ ἐμποίησῃ τῷ ἀνθρωπείῳ παντὶ τὴν ἀκλόνητον πεποιθήσιν ὅτι οὐδὲν τῶν αὐτῆς ἀξίον ἐστὶ τῶν ἀγώνων αὐτοῦ καὶ σπουδῶν καὶ φροντίδων, ὅτι πάντα τὰ ἐπὶ γῆς ἀγαθὰ συλλήβδην εἰσὶν ὡς εἶπειν οὐδενόσωρα καὶ ὅτι καθόλου ἢ καλουμένη ζωὴ καθ' ὃν ἐκφραζόμεθα τρόπον ἐν τῇ συνηθείᾳ δὲν ἀξίει τὸν κόπον (عاشقك من الدنيا كمن يمشي على الماء).

Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἡ μηδενία τῶν πραγμάτων πάντων, ὣν ἢ βούλησις ἐπιθυμεῖ, δηλοῦται τῇ ἐν τῷ ἀτόμῳ διανοίᾳ, ἐστὶν ὁ χρόνος. Ὑπὸ τῷ εἶδει τούτῳ, τῷ τοῦ χρόνου, ἢ μηδενία τῶν πραγμάτων ἐμφανίζεται ὡς φαρτότης αὐτῶν. Ἔστι δ' ὁ χρόνος τὸ ἐκ τῶν προτέρων ἀναγκαῖον εἶδος τῶν ἡμετέρων ἐποπτευμάτων, ἀρα καὶ αὐτῶν ἡμῶν. Ὡς οὖν τι χρόνιον ἢ ἐν τῷ χρόνῳ παριστάμενον ἢ ἡμετέρα ζωὴ ὁμοίᾳ πῃ τυγχάνει οὐσα ποσότητι χρημάτων ἀποδοτέων ἐν ὠρισμένη προθεσμίᾳ, ἥτις ἐστὶν ὁ θάνατος. Οὕτως ἢ τῶν ἀνθρώπων ἐκάστου ζωὴ διδάσκει τοῦτον ἐνδελεχῶς ὅτι μεθ' ἣν ὑφίσταται διηνεκῶς ἀπάτην, διάψευσιν καὶ πλάνην ὑφ' ὧν ἐπιθυμεῖ πραγμάτων, συντελούντων αὐτῷ τὰ πολλὰ πρὸς λύπην μᾶλλον ἢ πρὸς χαρᾶν, ἀφικνεῖται τέλος ὥρα καὶ στιγμή, καθ' ἣν καὶ ἢ βλάσις, ἐφ' ἧς ἵσταται ἢ ἢ ῥίζα ἐξ ἧς

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΖ΄.)

φύονται καὶ βλαστάνουσιν αἱ ἐπιθυμίαι πάσαι, καταστρέφεται ἢ φθείρεται τρανῶς ἡμῖν ἀποδεικνύουσα τὸ κενὸν καὶ μάταιον πάσης σπουδῆς καὶ βουλήσεως. Πᾶσα ἀπόλαυσις ἢ ἡδονὴ ἐστὶ τι κατὰ Σοπεναύερσον ἀρνητικόν, ἐν ᾧ πᾶν τὸ λυποῦν ἐστὶ τι θετικόν καὶ πραγματικόν αἰσθανόμεθα, λέγει, τῆς λύπης ἢ τῆς ἀλγηδόνης ὡς καὶ τῶν φροντίδων, οὐ μὲν τοι τῆς ἀφροντιστίας. Ὁ μὲν φόβος ἐστὶ κατὰ στιγμήν ἐκάστην ἀείποτε παρὸν ἐν τῷ συνειδῶτι, τὸ δ' ἀσφαλές ἢ τὸ ἀφοβον οὐ. Ὡσαύτως αἱ ἐπιθυμίαι κατὰ στιγμήν ἐκάστην εἰσὶν αἰσθηταὶ καθάπερ ἢ πείνα καὶ τὸ δίψος· ἀλλ' ὅπως ὁ ψωμός, ὃν καταβροχθίζομεν, παύεται ὢν αἰσθητὸς ἀφ' ἧς καταβεβροχθίσκαμεν αὐτόν, οὕτω καὶ αἱ ἐπιθυμίαι, ἀπαξ ἀποπληρωθεῖσαι. Καθόλου δὲ τὸ λυποῦν καὶ ἢ στέρησις μόνον δυνάμενα γίνεσθαι πραγματικῶς ἢ θετικῶς ἡμῖν αἰσθητά, μόνον καὶ παρίστανται καθ' ἑαυτά· τὸ δὲ εὐδαιμον τούναντίον ἐστὶν ἀπλῶς ἀρνητικόν. Ἐκ τούτου τριῶν τῶν μεγίστων, ὧν ὁ βίος παρίστησιν ἀγαθῶν, ὑγιείας, νεύτητος καὶ ἐλευθερίας οὐδεμίαν ἔχομεν ἀμεσον αἰσθησίν, ἐφ' ὅσον εἰσὶν ἡμῖν, ὡς τοιούτων, αἰσθανόμεθα δὲ τότε πρῶτον αὐτῶν, ὅταν ἀπολίπωσιν ἡμᾶς, ἄτε φύσεως ὄντων ἀρνητικῆς, ὡς ἐρρήθη. Κατὰ ταῦτά δὲ καὶ τῶν εὐφροσύνων ἢ εὐτυχῶν τῆς ζωῆς ἡμερῶν αἰσθανόμεθα πρῶτον, ὅταν ἄλλαι δυστυχεῖς ἀκολουθήσωσιν ἐκείναις. Αὐξανομένης μὲν ἢ ἐπιτεινομένης τῆς ἀπολαύσεως, ἐλαττοῦται πῃ τὸ πρὸς ταύτην εὐαίσθητον, τὸ δὲ τῷ χρόνῳ συνηθὲς γενόμενον, παύεται παρέχον ἀπολαύσεως αἰσθησίν. Οὕτω δ' ἂν τις ἐξηγήσαιτο τὴν συχνάκις παρατηρουμένην ἐν τοῖς ἐξ ἔρωτος γάμοις ἀπογοητεύσιν καὶ ψυχρότητα. Ἐπιτείνεται δ' ἐκ τούτου τὸ πρὸς τὸ ἄλγος εὐαίσθητον, ἄτε τῆς τοῦ συνηθῆτος ἦτοι τῆς εἰθισμένης ἡδονῆς ἢ ἀπολαύσεως (ὑπὸ τῆς ἀπογοητεύσεως) μειώσεως καὶ ἐκλείψεως ἀλγεινῆς καθισταμένης. Ὅθεν, αὐξομένου τοῦ μέτρου τοῦ ἀναγκαίου (τῆς ἀναγκαίας ἡδονῆς), αὐξεται σύναμα καὶ τὸ λύπης αἰσθητικόν. Τεκμήριον δὲ τῶν λεχθέντων: Ὅσῳ τερπνότερον τυγχάνομεν διάγοντες τὰς ὥρας, οἶον ἐν ταῖς ἡδείαις συναναστροφαῖς, ἐν ταῖς παιδιαῖς, ταῖς φιλότησι, τοῖς δείπνοις καὶ τοῖς τοιούτοις, τοσοῦτῳ καὶ τάχιον αὐταὶ παρέρχονται· κατὰ ταῦτά δ' ἐνοχλούμενοι μὲν, οἶον νοσοῦντες ἢ προσδοκῶντες ἢ τὸ θέρος ὑπὸ κέρων ἢ ζωφίων ἄλλων ἀνιώμενοι ἢ ἔρωτι δεινῷ καὶ δυστυχεῖ συνεχόμενοι, διὸ καλῶς ὁ Πέρσης παρη-

της (شبه انسانيه انسانيه), αισθανόμεθα τοῦ χρόνου, τούναντίον δὲ μόλις. Ἐκ δὲ τούτων καθίσταται δῆλον ὅτι τότε μάλιστα τυγχάνομεν ὄντες εὐτυχεῖς, ὅταν ἐλάχιστον αὐτῶν ἡμῶν αισθανώμεθα ζώντων ἢ ὄντων· ἀρα πολλῶ εὐτυχέστεροι ἠθέλομεν εἶναι μὴ ὄντες ὅλως. Εὐτυχία ἢ χαρὰ μεγάλη καθίσταται νοητὴ μόνον ὡς ἀκολουθία προηγησαμένης μεγάλης ἀπορίας ἢ κινδύνου. Ἐκ δὲ τούτου παρὰ τοῖς ποιηταῖς ἢ συνήθης ἀνάγκη τοῦ καταστήσαι τοὺς ἥρωας τοὺς ἑαυτῶν εἰς περιστάσεις ἀπόρους, ἐπικινδύνους καὶ πολυμόχθους, ἵνα δυναθῶσιν ὑστερον αὐτοὺς ἀπαλλάξαι τῆς ἀπορίας ἢ τοῦ κινδύνου. Μάρτυρα δὲ τῶν λεγομένων ἀξιόχρεων ὁ φιλόσοφος εἰσάγει τὸν περικλεᾶ Οὐολταῖρον εἰπόντα: le bonheur n'est qu'un rêve et la douleur est réelle. Ἔτα: je ne sais autre chose dans la vie que me résigner et me dire que les mouches sont là pour être mangées par les araignées, et les hommes pour être dévorés par les chagrins. Ἐάν, ἐξακολουθεῖ μετὰ ταῦτα, παραβάλλῃ τίς ποτε τὸ σύνολον τῶν δυνατῶν δυστυχημάτων καὶ παθημάτων, ὅσα δύναται τις ἄνθρωπος ἐν τῷ βίῳ παθεῖν, πρὸς τὸ τῶν εὐτυχημάτων, ὧν δύναται τυχεῖν, ὁ ἰσολογισμὸς οὐκ ἔσται δυσεὔρετος· ἀλλὰ καὶ ἀνευ τούτου μόνη τοῦ κακοῦ ἢ ὑπαρξίς ἐστὶν ἱκανὴ πρὸς τοῦ ζητήματος τὴν λύσιν· διότι τὸ ἐν κακόν, ἢ ἐνὸς ἀνθρώπου δυστυχία, δὲν δύναται νὰ ἐξουδετερωθῇ ταῖς μυρίων ἄλλων εὐτυχίαις. Ὅθεν καὶ εἰ τὸ κακόν ἦν ἑκατοντάκις ὀλιγώτερον ἐν τῷ βίῳ ἢ ὅσον ἐστίν, ἢ ὑπαρξίς αὐτοῦ καθ' ἑαυτὴν ἠθέλεν ἐπαρκεῖ, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς πολυειδοῦς καίπερ ἐμμέσως ἐκφρασθῆναι δυναμένης ἀληθείας, ὅτι: ἢ ὑπαρξίς ἢ τοῦ κόσμου πρέπει νὰ ἦναι παραίτιος ἡμῖν οὐχὶ χαρᾶς, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον ἀθυμίας καὶ λύπης· ἢ ζωὴ ἡμῶν ἐστὶ τι τοιοῦτον, ὅπερ ἠθέλεν εἶναι πολλῶ κάλλιον ἡμῖν, εἰ μὴ ὑπῆρχεν. Ἐκ τούτου τὰ πάντα ἐν τῷ βίῳ τούτῳ φέρουσιν ἴχνη τῆς οὐδενίας αὐτοῦ. Τῶν ὄντων ἕκαστον ἀπατηλόν ἐστὶ καὶ ἀτελές, καὶ πᾶν μὲν εὐκρεστόν ἐστι δυσαρῆστῳ μεμιγμένον, εὐπραγία δὲ πάση καὶ δυσπραγία συνήπται, καὶ πᾶσα μὲν ἀπόλαυσις ἔχει τι τὸ ἐλλείπον, εὐθυμία δὲ πᾶσα τὸ διαταράσσον· ἐκάστη δ' ἐν τῷ βίῳ εὐμάρεια νέας τινὰς εἰσάγει δυσχερείας· καθόλου δ' εἰπεῖν ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ προωρισμένος εἰς ἀθλιότητα καὶ δυσπραγίαν, ἐστὶ δὲ τῇ ἀληθείᾳ τοιοῦτος. Πρὸς δὲ τούτοις ἐστὶ πηγὴ τῷ ἀνθρώπῳ τῶν μεγίστων ἐν τῷ βίῳ δεινῶν

αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος: homo homini lupus· ἀδικία, ἀνεπιείκεια ἐσχάτη, σκληρότης, ὠμότης εἰσὶν οἱ συνηθέστατοι τοῦ ἀνθρώπου τρόποι τοῦ πράττειν ἢ προσφέρεσθαι τοῖς ὁμοίοις, ἐκ δὲ τούτου τὸ τῆς πολιτείας, τ. ἔ. κοινωνίας κατορθοῦν τὸ δίκαιον δυναμένης, ἀναγκαῖον. Ἐν ἀπάσαις ὁμῶς αἰς μὴ προεῖδεν ὁ νόμος περιστάσεσιν ἐμφανίζεται λαμπρῶς ὁ ἀπεριόριστος ἀνθρώπου παντὸς ἐγωϊσμός καὶ δὴ αὐτὴ ἢ κακία.

Ἐναντιότητες ἐλάχισται καθιστῶσιν ἡμᾶς εἰς τέλος δυστυχεῖς, οὐδὲν δὲ τελῶς εὐτυχῆς ἐν τῷ κόσμῳ τὸ παρῆπαν. Ἀποδεικνύσι δὲ πλαγίως μὲν, ἀλλὰ μετὰ βεβαιότητος, ὅτι ἐν τῇ καρδίᾳ θεωροῦσιν ἑαυτοὺς οἱ ἄνθρωποι καὶ εἰσὶ τῷ ὄντι δυστυχεῖς ὁ τῇ ψυχῇ ἐκάστου σύνοικος τῆς ἀλλοτρίας εὐτυχίας, οἰαδῆποτ' ἂν οὔσα τυγχάνῃ, φθόνος. Τούτου δ' αἴτιον ἐστὶ θεωροῦντες ἑαυτοὺς δυστυχεῖς ἀδυνατοῦσιν ὑποφέρειν τὴν τῶν νομιζομένων εὐπραγούντων ὄψιν. Ἄν ὁ βίος οὗτος, λέγει ὁ φιλόσοφος, ἦν ἀπλῶς ἀγαθόν τι, δὲν ἦτο ἀναγκαῖον ἢ ἐξόδος αὐτοῦ νὰ κατέχηται καὶ φρουρῆται διὰ φυλάκων οὕτω δεινῶν, οἷος ὁ θάνατος μετὰ τῶν ἐταίρων, τοῦ Φόβου καὶ τοῦ Δείμου. Ἄν ὁμῶς, ὡς ἔχει νῦν, ἦν ὁ θάνατος ἡσσον ἐπίφοβος ἢ ὅσον ἐστίν, οὐδεὶς ἢ πάνυ που ὀλίγοι τῶν ἀνθρώπων ἠθέλον ἀγαπᾶν τὸν βίον. Εἰ δὲ, τούναντίον, ἦν ἢ ζωὴ χαρμώδυνόν τι καὶ ζηλωτόν, οὐδεὶς οὐδ' αὐτὴν ποτε τὴν ἀπλήν τοῦ θανάτου παράστασιν ἠθέλεν ὑπομένει.

Ἄνακεφαλαίων δ' ὁ φιλόσοφος τὰ λεχθέντα, τελευτῶν ἀποφαίνεται γνώμην ἐναντίαν τῷ Λεῖβνιτίῳ δυσχυρισσαμένῳ ὅτι ὁ κόσμος οὗτος ἐστὶν ὁ κάλλιστος¹, ὅτι πᾶν τούναντίον ἐστὶν ὁ κάκιστος τῶν δυναμένων εἶναι. Τούτου δὲ χειρίων, ἦτοι γῆ χειρίων ἢς οἰκοῦμεν, ἠθέλεν εἶναι σαφῶς ἀοίκητος. Πρὶν ἢ δὲ περᾶνωμεν τὴν σύντομον ταύτην ἡμῶν πραγματείαν οὐκ

1) Ὁ τοῦ Λεῖβνιτίου δυσχυρισμὸς, ὅτι ὁ κόσμος ὡς ἔργον θεῶν ἐστὶν ἀναγκαίως ὁ κάλλιστος τῶν δυνατῶν, ἐπερείδεται τῷ τριμελεῖ ὑποθετικῷ συλλογισμῷ, ὅτι: εἰ ἦν δυνατὸς βελτίων τοῦ παρόντος κόσμος, ὅφειλε τότε γινώσκειν μὲν αὐτὸν ἢ τοῦ Θεοῦ σοφία, βουλή θῆναι δ' ἢ ἀγαθότης, ποιῆσαι δ' ἢ παντοδυναμία (πρὸβλ. Πλατ. Τιμ. 290: . . . θέμις οὐτ' ἦν οὐτ' ἔστι τῷ ἀρίστῳ εἶναι ἄλλο πλὴν τὸ κάλλιστον· ἔτι αὐτ. 28 B: ὁ μὲν (κόσμος) κάλλιστος τῶν γεγονότων, ὁ δὲ (δημιουργὸς) ἀριστος τῶν αἰτίων, πρὸς δὲ ἢ δύνατό τις ἴσως ἀντιπεῖν δικαίως ὅτι ἡ δύνατον ἴσως ὁ κόσμος οὗτος εἶναι ὁ κάλλιστος, ἀλλ' ὄντι κρείττονι τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν καὶ ἀναγκῶν καὶ παθῶν καὶ καθόλου τῆς ἀτελείας.